

WPŁYW AUTORYTETU RODZICÓW NA WYCHOWANIE DZIECI

OPRACOWANIE
ANNA BOŁDYS
KS. HENRYK FOIK

SPIS TREŚCI

1. Pojęcie autorytetu
 2. Geneza i rodzaje autorytetów
 3. Przemiana autorytetów
 4. Rola autorytetu w wychowaniu
 5. Kształtowanie się autorytetu rodzicielskiego
 6. Autorytet rodziców a wychowanie
 - niekonsekwentne
 - autokratyczne
 - demokratyczne
 - liberalne
 7. Przyczyny upadku autorytetu rodziców
 8. Skutki braku autorytetu rodziców
- Wyniki ankiety
- Bibliografia
- Spis treści.

1. POJĘCIE AUTORYTETU

Istnieje wiele ogólnych i odnoszonych do różnych podmiotów definicja autorytetu. Formułowane są one z różnych punktów widzenia. Termin autorytet pochodzi od łacińskiego słowa "**auctoritas**" – co oznacza radę, wolę, ważność[^] powagę moralną, wpływ nawet wpływową osobę.

Słownik Wyrazów Obcych i *Mała Encyklopedia Powszechna* określają autorytet podobnie jako:

- „uznanie u innych, wpływowość”

- „człowiek, doktryna, pismo itp. cieszące się w jakiejś dziedzinie lub opinii pewnych ludzi szczególną powagą”.

E. Durkheim w dziele pt. „Education morale” określa istotę autorytetu ze stanowiska socjologicznego następująco: „ jest ta cecha, w którą jest uposażona istota realna lub idealna w stosunku do określonych osobników, dzięki której uważana jest przez tych osobników za obdarzoną w moc wyższą od tej, jaką przypisują samym sobie ”.

Według *Nowego Słownika Pedagogicznego* - autorytet to powaga, znaczenie, wpływ osoby lub organizacji cieszącej się ogólnym uznaniem na określonej sferę życia społecznego.

Z kolei *Multimedialna Encyklopedia Powszechna* podaje następującą definicję autorytetu – autorytet to społeczne uznanie, znaczenie, prestiż osób, grup lub instytucji społecznych, oparte na cenionych w danym społeczeństwie wartościach również osoby, instytucje cieszące się uznaniem w danej dziedzinie.

Słownik Wyrazów Bliskoznacznych St. Skorupki określa autorytet jako wyrocznia, powaga, arbiter, alfa i omega, fachowiec, znawca, mistrz.

Autorytet jako pojęcie teoretyczne uznawany jest np. przez *prof. Wł. Szewczuka, Wł. Okonia* za kategorię interdyscyplinarną, do posługiwania się którą czują się równie kompetentni socjolodzy, psychologowie, pedagodzy, teolodzy itp. Bywa on często w tych środowiskach określany poprzez odniesienie do praktyki.

Taki charakter ma definicja *prof. J. Pietera*, którą podaje następująco: „jest to zespół wielu różnorodnych właściwości nauczyciela, dzięki którym uczeń bez wyraźnych nakazów i bez strachu przed karą ulega wychowawczemu wpływowi nauczyciela”.

Zdaniem *prof. K. Katowskiego* autorytetu nie nadaje nauczycielowi środowisko ani władza szkolna. "*Musi go wypracować sam wykazując się cechami właściwymi każdemu uczciwemu człowiekowi oraz cechami szczególnymi, związanymi z wykonywanym zawodem*".

Tak więc autorytet jest pojęcie wieloznacznym. Dla jednych oznacza osobę zasługującą na takie miano, innym kojarzy się niebyłe z osobą, ile z określonymi jej cechami, dzięki którym wysoko się ją ceni. Dla jeszcze innych autorytet jest relacją pomiędzy co najmniej dwiema osobami, tzn. osobą - „nosicielem” autorytetu i osobą, która nie ukrywa wobec niej swojego uznania i podziwu.

Autorytet nie jest nigdy wartością samą w sobie. [^]Stanowi z reguły wartość zależną od innych osób, a przynajmniej - jednej z nich. Chodzi mianowicie o osoby uznające innego człowieka za godnego podporządkowania mu się. Bez takiego uznania i gotowości ulegania istnienie autorytetu nie jest możliwe.

Nie sposób być autorytetem dla samego siebie, a zawsze tylko w odniesieniu do kogoś innego. Trudno też osiąść autorytet na stałe. Zwykle ulega on umocnieniu, osłabieniu albo całkowicie zanika. Zależy to od stosunku innych osób wobec człowieka darzonego autorytetem. Niekiedy zdobywa się go od pierwszego kontaktu, a traci po bliższym poznaniu. Zwykle też bywa się autorytetem dla jednych, a nie jest się nim dla innych.

2. GENEZA I RODZAJE AUTORYTETÓW

Poszczególne grupy społeczne widziały autorytet w różnych osobach i ich wytworach, w różny sposób w poszczególnych epokach historycznych i sytuacjach.

„Żydzi i chrześcijanie, a potem mahometanie szukali w swych świętych księgach odpowiedzi na wszystkie problemy życiowe wierząc, że odpowiednia interpretacja pisma da zawsze zadawalającą odpowiedź”.¹

Podobnym autorytetem cieszyli się wielcy mędrcy starożytności. Jak np. Sokrates i Arystoteles, którzy potrafili swymi genialnymi umysłami objąć całokształt ówczesnej wiedzy i moralności. Był to tzw. **autorytet integralny**. W miarę rozwoju nauki i jej podziału na coraz to węższe specjalności, autorytety integralne zaczynały stopniowo zanikać. Jeszcze w okresie renesansu mógł autorytetem integralnym cieszyć się np. Leonardo da Vinci, ale od początku XVII w. aż do-naszych czasów, pojawiały się już tylko **autorytety częściowe**. Wielcy matematycy, fizycy, chemicy, biologowie i przedstawiciele innych nauk stali się autorytetami tylko w granicach swoich dyscyplin a często nawet w bardzo wąskich działach.

W autorytecie integralnym można wyróżnić autorytet intelektualny i moralny.

Autorytet intelektualny przysługuje osobie, która odznacza się rozległą i gruntowną wiedzą z pewnej dziedziny nauki, kultury, religii, filozofii itp. Zasługuje na podziw z powodu atrakcyjnego przekazywania swej wiedzy, na treści w niej zawarte, trafiające do przekonania słuchaczy, oraz z powodu swych kompetencji zawodowych. Jest wiarygodna w to, co mówi i czyni.

Autorytety moralny jest wyjątkowo ważny z pedagogicznego punktu widzenia. Autorytet taki przypisuje się ogólnie nie tyle za wiedzę, umiejętności twórczego myślenia lub kompetencje zawodowe, ile za przejawiane cechy charakteru oraz działanie na rzecz innych ludzi, w tym zwłaszcza potrzebujących pomocy. Osoba o takim autorytecie staje się dla innych wzorem postępowania moralnego. Na tym właśnie polega jej siła wywierania konstruktywnego wpływu na sposób myślenia i działania innych ludzi. Dlatego też rodzice, wychowawcy i nauczyciele cieszący się u dzieci i młodzieży autorytetem moralnym, są niezastąpionym czynnikiem w ich prawidłowym rozwoju.

Autorytety moralne mają niemały wpływ na rozwój kultury. „Wielcy ich posiadacze jako twórcy systemów etycznych wytyczali poprzez wieki i tysiąclecia kierunki rozwoju całych kręgów kulturowych. Nawet, gdy ich etyczne systemy ulegają historycznej dezaktualizacji, to nie giną, lecz stają się podstawą dla powstawania nowych”.²

W autorytetach moralnych nie ma podziału na specjalności, jak to ma miejsce w autorytetach naukowych. Te zaś sprzyjają postępowi nauki. Choć prawa naukowe poparte wielkimi autorytetami nieraz przestają nagle wyjaśniać zadawalająco rzeczywistość i upadają, to nigdy nie tracą swego znaczenia. *"Niektóre ich osiągnięcia zachowują w wiecznej, zmienności świata swój walor przez wieki i tysiąclecia, dzięki czemu młode generacje uczonych mogą z nich korzystać, a wraz z nimi cała nauka"*.³

Tylko bezkrytyczna ślepa wiara w autorytety zabija wszelki postęp, zaś rozsądne korzystanie z ich dorobku jest jedną z dźwigni postępu.

Istnieje również podział na autorytet wyzwalający i ujarzmiający oraz autorytet wewnętrzny i zewnętrzny.

Mówiąc o autorytecie wyzwalającym ma się na myśli jego inspirujący i konstruktywny wpływ na postępowanie osób, u których cieszy się uznaniem. Taki autorytet ma szczególne znaczenie w pracy wychowawczej z dziećmi i młodzieżą. Bowiem wychowawca darzony takim autorytetem mobilizuje swoich wychowanków do inicjatyw i podejmowania samodzielnych działań, pogłębia poczucie odpowiedzialności za własny rozwój.

Autorytet **ujarzmiający** natomiast wypływa nie z osobistych zalet czy zasług, lecz z wygórowanej ambicji i żądzdy władzy. W wypadku wychowawcy jest to osoba, która pragnie

¹ Encyklopedia pedagogiczna, pod red. W: Pomykało, Warszawa 1997, Fundacja Innowacja s. 36

² tamże

³ Encyklopedia Pedagogiczna

bezwzględnie podporządkować sobie wychowanków poprzez stosowany wobec nich przymus zewnętrzny, stosuje arbitralne zakazy i nakazy oraz nieustanną perswazję, w której nie ma miejsca na dyskusję i jakikolwiek kompromis.

Dla autorytetu **wewnętrznego** - charakterystyczny jest fakt dobrowolnej uległości innych osób i gotowości do podporządkowania się ze względu na odczuwany podziw i uznanie.

O autorytecie **zewnętrznym** mówimy wtedy, gdy takie podporządkowanie nie jest dobrowolne. Osoba o takim autorytecie ma moc wywierania wpływu na innych głównie dzięki zajmowaniu ważnego stanowiska.

Z pedagogicznego punktu widzenia najbardziej wskazany jest autorytet wyzwalający i autorytet wewnętrzny, które nazywane są autorytetami prawdziwymi.

Autorytet **prawdziwy** - odznacza się z reguły dwustronną interakcją: osoby cieszącej się nim i osoby pozostającej pod jej wpływem. Podstawą ich współdziałania jest dialog, obopólne rozumienie oraz swobodny udział obu stron. Łączą ich silne więzi nacechowane życzliwością i wyrozumiałością, a także więzi ideowo - powinnościowe w postaci dzielonych wspólnie wartości i norm. Osoba o takim autorytecie zobowiązana jest do pełnienia służebnej funkcji wobec tych, na których wywiera swój wpływ wychowawczy.

Wymienione rodzaje autorytetu nigdy nie występują w czystej postaci, lecz wzajemnie się uzupełniają.

3. PRZEMIANA AUTORYTETÓW

Mówi się dziś powszechnie o kryzysie autorytetów, zwłaszcza moralnych, w przeciwieństwie do autorytetów profesjonalnych, mających także dziś zachowywać trwałość. Otóż autorytet moralny ma ten, kto posiada uznaną wiedzę w zakresie orzekania oraz sam dokonuje wyborów zgodnych z tą wiedzą. Dziś zapotrzebowanie na autorytety moralne jakby zmalało, bo wartości moralne coraz częściej uważa się za rzecz względną. „*Wiadomymi znakami relatywizacji świata wartości są:*

- **sytuacjonizm** zakładający zmienną, dostosowaną do bieżącej sytuacji hierarchię wartości
- **liberalizm** promujący wolność dla samej wolności, jakby była wartością absolutną i nie odwołującą się do wartości obiektywnych
- **pluralizm** oferujący możliwość wyboru rozlicznych dóbr, lecz mający małe szansę na zdobycie umiejętności dokonywania wyboru”⁴

Mogłoby się wydawać, że w tej sytuacji potrzeba autorytetów będzie większa. A jednak jest odwrotnie, ponieważ szukanie, słuchanie i przyjmowanie propozycji autorytetów wymaga wysiłku. Przyjęcie, że wartości są względne bywa dla wielu po prostu łatwiejsze.

Autorytety profesjonalne zaś mogą być dziś w większej cenie, bo w coraz bardziej złożonym, trudnym do zrozumienia i sterowania świecie fachowość jest ważna. Nie szukamy pomocy przy rozstrzyganiu rozterek moralnych, bo albo takich nie mamy, albo własne sumienie uważamy za instancję rozstrzygającą w sposób ostateczny. Jednak na kursy biznesu, zarządzania, języków obcych idziemy, bo dają nam wiedzę niezbędną dla uzyskania lub utrzymania pozycji zawodowej.

Mówi się dziś także o upadku tradycyjnych autorytetach historycznych i kulturowych oraz braku autorytetów, które zajęłyby ich miejsce. Spadł też autorytet tych, którzy na tę degradację autorytetów historycznych pracowali. Osłabł również autorytet rodziców i nauczycieli, niegdyś cieszących się przywilejami właściwymi autorytetom. Mówi się też o słabszej pozycji autorytetów politycznych niż autorytetów wartości, bo role społeczno - polityczne zdewaluowały się bardziej niż wartości.

⁴ Wychowawca na czas próby, s. 37

Im mniejszy ośrodek tym większa okazuje się akceptacja autorytetu, bo jego „nośnikami” stają się bardziej osoby, niż instytucje. Na ogół słabnie rola autorytetów lokalnych na tle rozbicia tradycyjnych struktur społeczeństw lokalnych.

Młodszy bardziej odrzuca autorytety starsi słabiej. U nich jest w cenie, gdyż pragną utrwalania istniejącego porządku oraz utożsamiają się z autorytetem.

Stosunkowo często akceptują autorytet osoby- najwyżej wykształcone, dla których autorytet jest czymś bardziej uniwersalnym i te, które są w trakcie uzupełniania wiedzy. Zdobywanie wiedzy powoduje częstszą niż przeciętna akceptację autorytetu.

Najczęściej akceptują autorytet „*duhowi, pracownicy policji i wojska - 50% ; administracji państwowej i wymiaru sprawiedliwości - 47,7 %; studenci - 41,7 %*”.⁵

Podmiotem autorytetu uznano obecnie człowieka, który posiada wiedzę, wykształcenie - naukowiec, nauczyciel, a spośród instytucji - szkoła. Osoba autorytatywna powinna kierować się dobrocią, uczciwością, praworządnością, oraz zamiłowaniem do ładu i porządku.

4. ROLA AUTORYTETU W WYCHOWANIU

Na tle ogólnie niskiej akceptacji autorytetów, jeden ich typ wyróżnia się aprobatą. To autorytety wychowawcze oddziałujące na dzieci i młodzież. Oznacza to, że wielu dorosłych, choćby autorytety odrzucano, to jednak dostrzega ich użyteczność w procesie wychowania. Ci, którzy wychowują własne dzieci rzadziej odrzucają autorytety. Traktują je jako środek wychowawczy, który skłania dziecko, by przyjęło wartości, wzory, normy oczekiwane przez rodziców. Uznawanie autorytetów wiąże się z pewnym ograniczeniem wolności wychowanków, ale ukierunkowuje je odpowiednio i dzięki temu zapobiega niepożądanym moralnie i społecznie zachowaniom. Wszelki nadmiar swobody prowadzi do anarchii. Dlatego trudno pojąć właściwy sens swobody w wychowaniu bez jednoczesnego odwołania się do pojęcia autorytetu.

Celowość uznawania autorytetu w wychowaniu uzasadnia się przede wszystkim tym, iż przyczynia się ona do większej jego skuteczności. Rodzice⁶ nauczyciele i wychowawcy będący autorytetem dla swych dzieci i wychowanków mają na nich dużo większy wpływ, niż osoby pozbawione autorytetu. „*Łatwiej nawiązują osobiste potrzebne kontakty z wychowankami i stają się dla ich wiarygodnym mandatarium władzy - w pełni aprobowanej*”.⁶ Takiej władzy dzieci i młodzież dobrowolnie i chętnie się podporządkowują - zwłaszcza w sprawach służących wspólnemu dobru. Nie wolno jej jednak nadużywać, gdyż nadużycie jej pozbawia autorytetu.

Rola autorytetu w wychowaniu jest bardzo ważna, bo każdy człowiek potrzebuje punktu odniesienia kogoś lub czegoś i co mógłby uznać za rodzaj wsparcia lub wyrocznię. Funkcję, jaką pełni autorytet każdy niemal człowiek chciałby mieć kogoś, komu mógłby zaufać i na kim mógłby polegać, kto mógłby być wzorem postępowania. Toteż wychowanie pozbawione autorytetów byłoby wyraźnie zubożałe, a na dalszą metę - niemożliwe.

Na prawdziwy autorytet trzeba zasłużyć. Jest to zadanie niezmiernie ważne zwłaszcza dla ludzi, którym zależy na tym, aby ich: praca sprzyjała aktywności, samodzielności i odpowiedzialności dzieci i młodzieży, ale także umożliwia im korzystanie z wiedzy i doświadczeń rodziców, nauczycieli i wychowawców przekazujących dziedzictwo kulturowe przodków i osób będących dla nich prawdziwym autorytetem.

5. KSZTAŁTOWANIE SIĘ AUTORYTETU RODZICIELSKIEGO

Szczególny rodzaj autorytetu niejako z „nadania” wewnętrznego przypisywany jest rodzicom. Ich relacje z dzieckiem mają charakter wyjątkowy, o czym przesądza więź krwi.

⁵ Wychowawca na czas próby, s. 39

⁶ „Problemy opiekuńczo - wychowawcze”, Czasopismo - miesięcznik 1994 r., nr9

Rodzice dają dzieciom życie, są ich pierwszymi opiekunami i wychowawcami. Na tę szczególną więź nakłada się uświęcona tradycją norma nakazująca szanowanie rodziców, oddawanie czci ojcu i matce, bez żadnych odstępstw i wyjątków. O obowiązku tym przypomina IV. Przykazanie Boże: „Czcij ojca swego i matkę swoją” (Pwt 5J6 Mt 7,10). Są wyrocznią we wszystkich sprawach. Ukazują się im początkowo jako „bóstwo”, bo są od nich mądrzejsi, dzielniejsi i mocniejsi. Małemu dziecku wydaje się, że nie istnieje nic, czego nie wiedzą jego rodzice; nic czego nie mogą zrobić. Zdumiewa je zakres ich rozumienia, dokładność ich przepowiadania, mądrość ich słów. Dzieci przypisują swoim rodzicom wiele istotnych cech, zdolności, które wcale nie są zgodne z prawdą.

Ważnym źródłem rodzicielskiej władzy nad dzieckiem jest „psychologiczna wielkość”, którą rodzice niezasłużenie sobie przypisują. Ponieważ rodzice są uważani za autorytet, wielką wagę mają ich usiłowania, aby wpłynąć na dziecko. Jest to „*autorytet udzielony*”, gdyż dziecko udziela go rodzicom. Autorytetu rodzicom dodaje fakt, że każde z nich posiada określone rzeczy, których dzieci potrzebują. Ojciec lub matka mają władzę nad swoimi dziećmi, ponieważ są one od nich zależne w zaspokajaniu podstawowych potrzeb. Posiadając środki do uchwycenia zaspokojenia rodzice mają możliwość „*nagradzać*” dziecko, mogą też je „*karać*”. Każdy z rodziców wie, że może kontrolować dziecko używając władzy.

W miarę rozwoju dzieci, ich wstępowanie na coraz wyższe szczeble systemu szkolnego, poszerzania się kręgów społecznych, w których nabierają różnych doświadczeń, sytuacja się komplikuje i różnicuje. Autorytet rodziców zwykle słabnie, z integralnego przekształca się w częściowy. Niewielu rodziców może być dla swoich dzieci autorytetem wiedzy. Są nim przeważnie tylko dla młodszych dzieci, rzadko dla starszych i w zakresie ograniczonym zwykle do jakiejś określonej dziedziny. Młodzież zresztą nie oczekuje na ogół od rodziców tego rodzaju mistrzostwa i przewodnictwa.

Inna sytuacja jest w odniesieniu do autorytetu moralnego rodziców. Czasem długo pozostaje on nienaruszony, ale tylko wtedy, gdy system wartości na jakim się on opiera, dzieci niepodzielnie akceptują. Z ujawnionych badań wynika, że „*tylko dla kilku procent licealistów realnie są takim autorytetem. Duża część młodzieży ma w swoich rodzicach oparcie, docenia ich troskę, oddanie, pomoc, ale chce żyć po swojemu. Niemała grupa młodych ludzi ze środowisk patologicznych twierdzi, że rodzice są dla nich totalnym anty wzorem, korzystanie z ich przykładu może prowadzić jedynie na manowce*”⁷

Tradycyjnie pojmowany autorytet rodziców ulega zmianie. Kiedyś zachowywały znaczną trwałość przekazywane dzieciom przez rodziców tradycje, wiedza pokoleń, obyczaje, przyzwyczajenia, różne stereotypowe zachowania. Obecne zmiany cywilizacyjne i technologiczne burzą tę trwałość w stopniu zagrażającym ciągłości doświadczeń. **Przekaz międzypokoleniowy traci swe dawne znaczenie.**

6. AUTORYTET RODZICÓW A WYCHOWANIE

Funkcje wychowawcze spełniane przez rodziców są w różny sposób stosownie do fazy rozwoju dziecka oraz jego potrzeb i możliwości. Każdą rodzinę cechuje również określony styl wychowania, który decyduje o ilości i jakości oddziaływań na psychikę dziecka. Rodzice swoim autorytetem sprawują funkcje wychowawcze. Na styl wychowawczy wpływają ich poglądy na temat wychowania dziecka. Poglądy te opierają się przeważnie na własnych doświadczeniach, na obserwacjach różnych sposobów rozwiązywania problemów wychowawczych w życiu codziennym przez innych ludzi oraz wiadomościach teoretycznych.

Ze względu na to, kto kieruje czynnościami rodziny, wyodrębniono np. cztery typy rodzin:

⁷ "Problemy opiekuńczo - wychowawcze", Czasopismo - miesięcznik 1994 r., nr9

- najwyższym autorytetem w rodzinie jest ojciec i on sprawuje przede wszystkim funkcje kontroli
- funkcje te przypadają matce, obdarzonej z tej racji wysokim autorytetem
- zachodzi równowaga między mężem a żoną w zakresie władzy i kontroli w rodzinie
- rodzina wybiera drogę pośrednią między równowagą a dominacją męża lub żony.

Na ciągłość modelu wychowania w kolejnych pokoleniach wpływają np. stopień uświadamiania sobie przez rodziców podobieństwa między cechami własnego dziecka, a cechami jakie oni sami przejawiali w okresie dzieciństwa lub też ich dążenia do powtórzenia doznań z własnej młodości.

Niektórzy nie dochodzą do porozumienia w sprawach wychowania dzieci. Prowadzi to do stylu wychowawczego niejednolitego: rodzice stawiają dzieciom różne, czasem przeciwstawne wymagania, inaczej je oceniają za to samo zachowanie stosują odmienny układ kar i nagród. Ma to ujemne konsekwencje dla rozwoju dziecka. Może wywołać u niego zachwianie równowagi emocjonalnej, objawy nadpobudliwości lub zahamowania psychoruchowego. Dziecko ucieka się do kłamstwa lub pochlebstwa, wyzyskuje różnice zdań między rodzicami na swoją korzyść. Rodzice tracą autorytet.

- Wychowanie niekonsekwentne

Niejednolitość wymagań oraz sposobów, oceny i kontroli zachowania się dziecka może cechować postępowanie każdego z rodziców, którzy są niekonsekwentni w wychowaniu dziecka. Ten styl wychowania charakteryzuje zmienność i przypadkowość oddziaływań na dziecko.

W różnych sytuacjach rodzice sadła dziecka bardziej lub mniej wyrozumiali, często skrajnie reagują na jego wybryki. Wysyłają dziecku sprzeczne informacje o podłożu emocjonalnym raz nadmiernie okazują czułość, innym razem są obojętni lub wręcz nastawieni wrogo. Rodzice okazują zainteresowanie dziecku pod naciskiem jakiegoś negatywnego zdarzenia wprowadzając rozmaite rygory i zakazy nie zawsze konsekwentnie przestrzegane i egzekwowane. W innych sytuacjach stosują obietnice, które bywają nie dotrzymywane lub też obdarzają dziecko niezasłużonymi prezentami. To nastawienie emocjonalne wywołuje u dziecka poczucie niesprawiedliwości i krzywdy, uczy dziecko interesowności, egoizmu. Dziecko traci szacunek dla rodziców, którzy przestają być autorytetem, bo nie można przecież wychowywać dziecka od okazji do okazji.

- Wychowanie autokratyczne

Wychowanie to ma charakter konserwatywny i jest oparte na autorytecie przemocy. Cechuje go karność, bezwzględne posłuszeństwo dzieci wobec rodziców, podporządkowanie się ich woli bez podania przyczyny takiego zachowania. W rodzinie autokratycznej dziecko zna swoje prawa i obowiązki, wie jak ma postępować. Kary, nagrody i inne środki wychowawcze stosowane są wobec niego konsekwentnie bez możliwości odwołania. Autokratyczny styl wychowania może przybierać różne formy od surowego nadzoru i stosowania silnych środków represji po ujawnianie dziecku życzliwości z zachowaniem stałej kontroli nad jego poczynaniami. Dziecko wychowane w tym duchu albo – przejmuje wzorce postępowania rodziców, zachowuje się despotycznie, czasem okrutnie wobec młodszych kolegów, albo - staje się zastraszone, uległe, niezdolne do samodzielnego działania i myślenia, przywykłe do wykonywania rozkazów i poleceń albo - buntuje się przeciw ciągłemu przymusowi, staje się agresywne, bądź stawia opór otoczeniu.

- Wychowanie demokratyczne

Za najbardziej korzystny dla rozwoju osobowości dziecka uważa się demokratyczny styl wychowania. Polega on głównie na dopuszczeniu dziecka do współudziału w życiu

rodziny. Dziecko uczestniczy w rozmowach, dyskusjach dotyczących codziennych spraw, w planowaniu, organizowaniu sposobu spędzania wolnego czasu i rozwiązywaniu problemów. Poprzez możliwość wypowiedzenia swojego zdania przyczynia się do podjęcia określonej decyzji. Uczy się przez to współdziałać z rodzicami i rodzeństwem, udzielać im pomocy w razie potrzeby, co rozwija jego postawy pro społeczne. Zakres obowiązków i zadań dziecko przyjmuje dobrowolnie ze zrozumieniem ich znaczenia i konieczności pojęcia ich dla dobra całej rodziny. W przypadku niewłaściwego zachowania się dziecka rodzice stosują metody perswazji i argumentacji, co kształtuje u niego zdolność do samokontroli i dyscypliny. Prowadzi to do postawy silnej więzi emocjonalnej, gdzie przeważa wzajemne zaufanie, sympatia, życzliwość i szacunek.

Katechizm Kościoła Katolickiego mówi: „Rodzice powinni uważać swoje dzieci za dzieci Boże i szanować je jako osoby ludzkie. Wychowują oni swoje dzieci do wypełniania prawa Bożego, ukazując samych siebie jako posłusznych woli Ojca niebieskiego”.⁸

- Wychowanie liberalne

W tym wychowaniu postępowanie z dzieckiem jest w pełni świadome i zamierzone; zakłada, że dziecku należy pozostawić całkowitą swobodę stwarzając mu odpowiednie warunki do zabawy, nauki, zaspokoić potrzeby materialne i uczuciowe.

W sytuacji drastycznego naruszenia norm społecznych następuje łagodna interwencja w zachowanie się dziecka i usprawiedliwianie go przed otoczeniem. W systemie tym opóźniony jest proces socjalizacji dziecka, które trudno przystosowuje się do grupy rówieśniczej.

Wymienione style wychowania są ważnym, lecz nie jedynym czynnikiem kształtującym osobowość dziecka. Czynniki te nabiera właściwego znaczenia w powiązaniu z postawami rodziców, z więzią emocjonalną i atmosferą panującą wśród członków rodziny.

Postawy rodziców według M. Ziemskiej można podzielić na pozytywne czyli prawidłowe, często z sobą współdziałające oraz na postawy negatywne, nieprawidłowe, których konsekwencje dla kształtowania się osobowości dziecka są szkodliwe.

Postawy pozytywne budują autorytet rodziców. Spośród nich na pierwsze miejsce wysuwa się postawa akceptacji dziecka ze wszystkimi jego zaletami i wadami. Nie jest ona całkowicie pozbawiona krytycyzmu i cechuje ją wysoki stopień empatii i tolerancji. W postawie pozytywnej ważne jest współdziałanie, które wyraża się w stałej gotowości rodziców do uczestniczenia w życiu dziecka. Nie ma charakteru natarczywego wtrącania się w czynności dziecka, lecz przyjmuje postawę gotowości do poświęcenia mu czasu i zajęcia się jego sprawami. Nie można w postawach rodziców pominąć też rozumnej swobody[^] która wyraża się w pozostawieniu dziecku pola do własnej inicjatywy i aktywności, nie ograniczając mu kontaktów społecznych, ale dyskretnie je nadzorując.

Bardzo ważne jest również uznanie praw dziecka. Przypomina o tym *Katechizm Kościoła Katolickiego*, który mówi:

"poszanowanie osoby ludzkiej pociąga za sobą poszanowanie praw, które wypływają z jej godności jako stworzenia".⁹

Uznanie praw dziecka łączy się z poszanowaniem jego indywidualności, która przejawia się w delikatnym i taktownym postępowaniu z nim w sytuacjach życia rodzinnego, w rozwijaniu jego zainteresowań i uzdolnień oraz postaw uczuciowych i społecznych. Dziecko traktowane jest podmiotowo jako równouprawniony członek rodziny.

Natomiast postawy negatywne przyczyniają się do upadku autorytetu rodziców.

7. PRZYCZYNY UPADKU AUTORYTETU RODZICÓW

⁸ Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 2222

⁹ Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 1930

Jedną z przyczyn upadku autorytetu rodziców jest postawa odrzucenia dziecka. Dziecko odrzucone, to dziecko niechciane. Przyczyną odrzucenia może być niedojrzałość emocjonalna rodziców, narcyzm, infantylizm, samotne rodzicielstwo. Postawa odrzucenia może przyjąć dwa warianty - odrzucenia lub unikania. Obie cechuje nadmierny dystans wobec dziecka, który wyraża się w stosowaniu surowych kar, ukazywaniu niezadowolenia, krytykowaniu, potępianiu zachowania, groźeniu wyrzuceniem z domu, wyszydzaniu, lekceważeniu osiągnięć dziecka, niezaspokajaniu jego potrzeb materialnych, braku troski o jego zdrowie, należyte wyżywienie i ubranie. Odrzucenie może przybierać formy mniej skrajne, jednak nacechowane jest chłodem uczuciowym i zaniedbywaniem bezpośrednich oddziaływań wychowawczych w codziennym kontakcie.

Do postaw negatywnych zalicza się także nadopiekuńczość, która stanowi kontrast dla postawy unikającej. Rodzice przejawiają tendencję do utrzymania stałego i bliskiego kontaktu z dzieckiem za cenę eliminowania lub ograniczania jego stosunku z innymi ludźmi. Postawa ta łączy się to z niekonsekwentnym stylem wychowania. Wychowanie „cieplarniane” utrudnia proces socjalizacji i usamodzielniania się dziecka. Pozostaje ono długo zależne od rodziców aż do pojawienia się buntu i zerwania związków emocjonalnych. Do podobnych konsekwencji może doprowadzić też postawa nadmiernie wymagająca. Rodzice stawiają dziecku wygórowane wymagania nie licząc się z jego zdolnościami i możliwościami; dziecko nie ma swobody działania, a wszelkie formy jego aktywności są kierowane i korygowane. Ciągła krytyka i dezaprobata jego poczynąń rodzi zaburzenia nerwicowe, poczucie winy za własną nieudolność i próby samobójcze.

Autorytet wychowawczy obniża lub całkowicie przekreśla wroga względem siebie postawa małżonków, kłótnie i wzajemne oskarżenia oraz ciągłe okłamywanie się.

"Rodzice, którzy nie respektują podstawowych norm etycznych, nie kierują się na co dzień ze szacunkiem, uczciwością, 'wiernością i szczerością nie mogą wpoić tych zasad w serce swych dzieci. A jeżeli nawet usiłują to czynić udzielając swym dzieciom licznych pouczeń, to ich trud pedagogiczny staje się daremny - gorzej niekiedy obraca się przeciwko nim samym, ponieważ dzieci widzą rozbieżność między głoszonymi zasadami i postępowaniem rodziców, zarzucają im kłamstwo, obłudę i przewrotność, a wreszcie zupełnie przestają a się liczyć z ich wskazaniami i autorytetem".¹⁰

„Ale już całkowitym przekreśleniem autorytetu wychowawczego rodziców jest demoralizująca postawa”.¹¹

Młodzież wskazuje, że niekiedy powodem utraty autorytetu bywa u dorosłych brak odwagi, oportunizm, egoizm, wygodnictwo, brak szczerości i zaufania oraz zainteresowania sprawami innych.

Upadek autorytetu spowodowany jest także rozwojem środków masowego przekazu, za pośrednictwem których młodzież dociera dziś do zróżnicowanych poglądów, koncepcji, idei dotyczących zagadnień społecznych.

Nabyte w odmiennych warunkach doświadczenia rodziców, ich sądy i opinie wytworzone w innej rzeczywistości, tylko w niewielkim stopniu mogą pomagać młodzieży w wyrobieniu własnego stosunku do współczesności. Rodzice często z dezaprobatą odnoszą się do fascynacji dzieci wszystkim co nowe, a te z kolei wytykają im konserwatyzm, pochopność osądów. Młodzi cenią wolny wybór, silnie akcentują własną odrębność, indywidualność, autonomię, tolerancję dla odmienności. Nie wszyscy rodzice to akceptują. Narzucają wtedy własne poglądy i stosują różne metody zniewalające. Rodzice często zapominają że naturalną cechą młodych ludzi jest rewizja autorytetów, a nawet ich kwestionowanie, że nie potrafią oni zdefiniować się inaczej, niż w opozycji do wyraźnie zarysowanego systemu wartości i jasno określonych oczekiwań.

¹⁰ Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej, WAM, Kraków 1984 r., s. 519 - 520

¹¹ tamże s. 522

8. SKUTKI BRAKU AUTORYTETU RODZICÓW

Dzieci i młodzież wbrew pozorom i deklaracjom bardzo silnie odczuwają potrzebę autorytetu rodzicielskiego, wynikającego z godnego zachowania się rodziców w różnych sytuacjach życiowych. Pragną być z kimś godnym do naśladowania. W przypadku braku autorytetu w domu wśród rodziców i bliskich młodzi szukają wartości, które byłyby z stanie ich zachwycić. Poszukują często autorytetu poza rodzinnym domem, na podwórku, w grupie rówieśniczej, w mediach, czasopismach, idolach itp., lecz często są to autorytety negatywne. Dochodzi w końcu do zerwania więzi emocjonalnych z rodziną, rodzą się niepowodzenia w szkole, niedostosowanie społeczne wyrażające się w agresywnych zachowaniach, ucieczki z domu. Dzieci i młodzież szukają pocieszenia i zapomnienia w alkoholu i narkotykach, dopuszczają się prostytucji, wchodzą w konflikt z prawem.

Kiedy rodzice tracą autorytet i szacunek stają się często „niepotrzebną rzeczą” spychani na margines społeczeństwa, oddawani do domu starców.

Natomiast *Katechizm Kościoła Katolickiego* przypomina dzieciom już dorosłym o ich odpowiedzialności wobec rodziców, nawet w przypadku utraty autorytetu: „w miarę możliwości powinny okazywać im pomoc materialną i moralną w starości, w chorobie, samotności lub potrzebie”.¹²

Skutki braku autorytetu rodziców są więc bardzo poważne i wpływają na całokształt stosunków rodzice - dzieci - społeczeństwo. Tak więc rodzice już od samego początku powinni budować swój autorytet wobec dzieci, by uniknąć w przyszłości omówionych wyżej negatywnych skutków.

¹² Katechizm Kościoła Katolickiego, nr 2218

ANKIETA

1) Płeć

- a) chłopak
- b) dziewczyna

2) Wiek.....

3) Autorytet to według Ciebie osoba:

- a) na której się wzorujesz, z której bierzesz przykład,
- b) kierująca się w życiu wartościami: miłość, prawda, sprawiedliwość,
- c) sprytna, wykorzystująca innych by osiągnąć swój cel,
- d) ciesząca się ogólnym uznaniem, szacunkiem,
- e) inne (jakie).

4) Gdzie możesz znaleźć prawdziwy autorytet:

- a) w domu,
- b) w szkole,
- c) w kościele,
- d) w telewizji,
- e) inne.

5) Kto jest dla Ciebie autorytetem uzasadnij:

- a) rodzice, bo.....
- b) kolega, koleżanka, bo... ..
- c) nauczyciel, bo
- d) aktor, piosenkarz, bo... ..
- e) Ojciec Święty,
- f) Inne.

6) Czy jesteś zadowolony z postępowania rodziców wobec Ciebie(dlaczego):

- a) tak,
- b) nie,
- c) czasami.

7) W czym twoi rodzice narzucają Ci sposób bycia:

- a) ubierania się,
- b) doborze towarzystwa,
- c) spędzania wolnego czasu,
- d) inne.

8) Czy to Cię :

- a) denerwuje,
- b) cieszy, że o Ciebie rodzice się troszczą,
- c) jest Ci to obojętne.

9) Co denerwuje Cię w zachowaniu rodziców wobec Ciebie:

- a) nadmierna troska o bezpieczeństwo,
- b) nadmierne zainteresowanie postępami w nauce,
- c) nadmierna troska o zdrowie,
- d) inne.

10) Czy ta sama osoba jest dla Ciebie autorytetem co w dzieciństwie

- a) tak,
- b) nie.

11) Czy rodzice są konsekwentni w postępowaniu wobec Ciebie

- a) tak,
- b) nie,
- c) czasami.

12) Czy rodzice spełniają twoje zachcianki

- a) zawsze,
- b) czasami,
- c) nigdy.

13) Co twoim zdaniem powoduje upadek autorytetu rodziców:

- a) kłótnie rodziców,
- b) nadużycie alkoholu,
- c) ciągłe nakazy i zakazy,
- d) nieprzyjemna atmosfera w domu,
- e) inne.

14) Czy autorytet rodziców wpływa na twoje postępowanie uzasadnij:

- a) tak,
- b) nie.

WYNIKI ANKIETY

Powyższa praca ze względu na swoją objętość zasygnalizowała jedynie wartość autorytetu rodziców, lecz tematu nie wyczerpała. Również przeprowadzona ankieta w pełni nie oddaje ważności tego problemu. Jako prowadzące ankietę zdajemy sobie sprawę, że jest ona wybiórcza. Nie zawiera wypowiedzi młodszych dzieci, które jeszcze w pełni nie rozumieją pojęcia autorytetu, nie ma tu też wypowiedzi młodzieży oraz dzieci i młodzieży ze środowiska wiejskiego. W pełni temat przedstawiony w niniejszej pracy mógłby być rozwinięty w pracy magisterskiej.

W celu rozeznania autorytetu rodziców przeprowadzona została ankieta na wyżej wymieniony temat wśród uczniów klas V i VI szkoły podstawowej. W ankiecie udział wzięło 80 osób.

W wyniku powyższej ankiety stwierdzono, że:

- autorytetem dla uczniów jest osoba :

na której się wzorują- 77,50%
kierująca się w życiu wartościami - 41,25%
ciesząca się ogólnym uznaniem - 8,75%

- prawdziwy autorytet dzieci znajdują:

w domu - 57,50%
w kościele - 35%
w telewizji - 22,50%
w szkole - 18,75%

- dla dzieci autorytetem są:

rodzice - 63,75%
Ojciec św. - 28,75%
kolega, koleżanka- 12,5%
aktor, piosenkarz - 8,75%
nauczyciel - 7,5%

- z postępowania rodziców:

zadowolonych jest - 50%
zadowolonych czasami - 47,50%

- rodzice narzucają dzieciom sposób bycia:

w spędzaniu wolnego czasu - 40%
w ubieraniu się - 33,75%
w doborze towarzystwa - 23,75%

- narzucanie sposobu bycia.

denerwuje - 37,50%
cieszy - 35%
jest obojętne - 27,50%

- w zachowaniu rodziców denerwuje dzieci:

nadmierne zainteresowanie postępami w nauce - 55%
nadmierna troska o bezpieczeństwo - 40%
nadmierna troska o zdrowie - 12,50%

- osoba z autorytetem jest:

inna niż w dzieciństwie - 50 %

ta sama - 50%

- konsekwentnie rodzice postępują wobec dzieci

czasami - 60%

zawsze - 35 %

- rodzice spełniają zachcianki dzieci:

czasami - 90%

zawsze - 10%

- upadek autorytetu rodziców powodują:

kłótnie rodziców - 33,75%

ciągłe nakazy i zakazy - 32,5%

nadużywanie alkoholu - 28,75%

- autorytet rodziców na postępowanie dzieci:

ma wpływ - 55%

czasami - 10,5%

nie ma wpływu - 34,5%

Odpowiedzi na każde z pytań zsumowane nie zawsze wykazują 100%, ponieważ niejednokrotnie respondenci wskazywali jednocześnie na dwie odpowiedzi w jednym pytaniu, uważając je za równie znaczące.

BIBLIOGRAFIA

- 1)"Encyklopedia Pedagogiczna" - pod redakcją Wojciecha Pomykała, Warszawa 1997 r., Fundacja Innowacje
- 2)"Jak zdobyć zaufanie i szacunek dziecka" - E. Jackiewicz, W-wa 1955r., Wiedza Powszechna
- 3)"Katechizm Kościoła Katolickiego" - Pallottinum 1994 r.
- 4)"List do Rodzin Ojca Świętego Jana Pawła II - KAI Dokumenty, Warszawa 1994 r.
- 5)"Miłość, małżeństwo, rodzina" - praca zbiorowa pod red. Fr. Adamskiego, WAM, Kraków 1978 r.
- 6)"Przygotowanie do życia w rodzinie" pod redakcją Krystyny Ostrowskiej i Marii Ryś, „ADAM”, Warszawa 1997 r.
- 7)"Psychologia wychowawcza 2" Maria Przełącznik - Gierowska, Ziemowit Włodarski PWN, Warszawa 1994 r.
- 8)"Wychowanie bez porażek" Thomas Gordon, PAK, Warszawa 1996 r.
- 9)"Wychowanie na czas próby" Katolickie Stowarzyszenie Wychowawców - praca zbiorowa pod redakcją Krystyny Mroczek „Michalineum"
- 10)"Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej" - praca zbiorowa pod red. Fr. Adamskiego, WAM, Kraków 1984 r.

SPIS TREŚCI

1. Pojęcie autorytetu
 2. Geneza i rodzaje autorytetów
 3. Przemiana autorytetów
 4. Rola autorytetu w wychowaniu
 5. Kształtowanie się autorytetu rodzicielskiego
 6. Autorytet rodziców a wychowanie
 - niekonsekwentne
 - autokratyczne
 - demokratyczne
 - liberalne
 7. Przyczyny upadku autorytetu rodziców
 8. Skutki braku autorytetu rodziców
- Wyniki ankiety
- Bibliografia
- Spis treści.